

ΤΟ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟ ΑΡ. 31
ΤΗΣ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ ΚΟΖΑΝΗΣ

ΚΩΔΙΚΟΛΟΓΙΚΑ - ΤΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ - ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ
ΤΟΥ ΜΑΝΟΥΗΛ ΦΙΛΗ
(ΠΙΝ. 12-13)

Α'. ΚΩΔΙΚΟΛΟΓΙΚΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ

Ὁ κ. Α. Σιγάλας στὴν πολύτιμη περιγραφή του τῶν βιβλιοθηκῶν καὶ τῶν ἀρχείων τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας¹ περιγράφει τὸν κώδικα ἀρ. 31 τῆς Δημοτικῆς Βιβλιοθήκης Κοζάνης ὡς χφ τοῦ «ἀποτελεῖται ἐκ τεσσάρων τεμαχίων διαφόρου μεγέθους, χρονολογίας, γραφῆς καὶ περιεχομένου»: 1) 14.-15. αἰ. Ἀποστολικοὶ κανόνες, 2) 16. αἰ. Στίχοι Μανουὴλ Φιλῆ, 3) 16. αἰ. Ἐπιστολαὶ Βασιλείου τοῦ Μεγάλου, καὶ 4) 18. αἰ., ἀκέφ. κολοβ. (δὲν ταυτίστηκε τὸ περιεχόμενο).

Σὲ μιὰ πρόσφατη ἐπίσκεψή μου στὴν Κοζάνη, τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1969, μελετώντας τὸ χειρόγραφο παρατήρησα ὅτι εἶναι καὶ στὸ περιεχόμενο του περισσότερο ἐνδιαφέρον ἀπ' ὅ,τι ἀφήνει νὰ φανῆ ἢ παραπάνω περιγραφή καὶ προπάντων ὅτι εἶναι πολὺ ἀρχαιότερο. Τὸ μελέτησα στὰ κωδικολογικά του στοιχεῖα, τὸ φωτογράφησα ὀλόκληρο καὶ συνέστησα στὸν συνάδελφο καὶ παλαιὸ μαθητῆ μου κ. Εὐδόξο Τσολάκη ν' ἀσχοληθῆ, ἂν ἤθελε, ἐκεῖνος συστηματικότερα μὲ τὸ περιεχόμενο. Ὁ κ. Τσολάκης δέχτηκε τὴν πρότασή μου καὶ δίνει ἐδῶ παρακάτω μιὰ λεπτομερῆ καὶ ἐξονυχιστικὴ διαπραγματεύση τοῦ περιεχομένου (Β'), καὶ δημοσιεύει ἀκόμη μερικὰ ἀνέκδοτα ποιήματα τοῦ Μανουὴλ Φιλῆ (Γ'). Στὴ μελέτη του αὐτὴν προτάσσω ἐδῶ εἰσαγωγικὰ μερικὲς παρατηρήσεις κωδικολογικῆς.

Τὸ χφ εἶναι χάρτινο, 22,5×17,3. Νεώτερο χέρι ἔχει ἀριθμήσει τὰ φύλλα σὲ 118, ὡστόσο ἔχει κάμει λάθος σὲ δύο σημεία: ἀπὸ τὸν ἀρ. 86 πηδᾶ στὸν ἀρ. 89, καὶ ἀπὸ τὸν ἀρ. 100 στὸν ἀρ. 111 (ἢ ἴσως ἀπὸ τὸν 99 στὸ 110· ὁ ἀριθμὸς εἶναι κακογραμμένος: 100 ἢ 110;), κάνοντας ἄλλα στὴν πρώτη περίπτωση δύο καὶ στὴ δεύτερη δέκα ἀριθμῶν· ἔτσι ὁ πραγματικὸς ἀριθμὸς τῶν φύλλων εἶναι 106. Ἐξω ἀπ' αὐτό, ἀνάμεσα στὸ φ. 1 καὶ 2 ἔχουν ἀποσχισθῆ δύο φύλλα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα δὲν ὑπολείπεται παρὰ ἢ ἐπάνω γωνία πρὸς τὴ ράχη (ῦψ. 6,5 ἐκατ. περίπου).

1. Ἀπὸ τὴν πνευματικὴν ζωὴν τῶν ἐλληνικῶν κοινοτήτων τῆς Μακεδονίας, Α'. Ἀρχεῖα καὶ βιβλιοθήκαι Δυτικῆς Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη 1939, σ. 19.

Ἔχει ἀπαρτισθῆ (ὅπως τὸ σημείωσε καὶ ὁ κ. Σιγάλας) ἀπὸ 4 μέρη συνολικά· τὰ 3 πρῶτα εἶναι σύγχρονα περίπου, γραμμένα ὅμως ἰπὸ διαφορετικούς γραφεῖς, τὸ 4ο εἶναι μεταγενέστερο (βλ. παρακάτω): Τὸ α' μέρος (φφ. 1-38, Κεφάλαια Ψελλοῦ καὶ Ἰωάννου Καρπαθίου—βλ. Τσολάκη, σ. 324 κ.έ.) εἶναι γραμμένο σὲ φιλολογικὴ ἐπισεσυρμένη γραφῆ (28 στίχοι κατὰ σελίδα), μὲ χαρακτηριστικὰ μερικὰ γράμματα μεγαλύτερα ὅπως τὸ κ, χ, ε, καὶ τὸ σύμπλεγμα *ei* (βλ. Πίν. 12). Τὰ 38 φύλλα κατανέμονται σὲ ἐξάδια (δλῆ. τεύχη 12 φύλλων)· ἔχει σωθῆ μόνο ὁ ἀριθμὸς ζ', νομίζω μὲ χ¹, στὸ 15^r (στὴν ἐπάνω δεξιὰ γωνία). Ἔχουμε ἄρα: ζ' (φ. 3-14), ζ' (φ. 15-26), η' (φ. 27-38). Τὸ φ. 2 εἶναι τὸ τελευταῖο τοῦ ε' ἐξαδίου (δὲν ὑπάρχει χάσμα ἀνάμεσα στὸ φ. 2 καὶ 3)· ἂν τὸ φ. 1 εἶναι τὸ πρῶτο τοῦ ἴδιου ἐξαδίου, καὶ πόσα φύλλα—ἢ ἐξάδια—ἔξέπεσαν ἀνάμεσα στὸ φ. 1 καὶ 2, δὲν εἶναι εὐκόλο νὰ ἐξακριβωθῆ. Στὴν ἄνω ὠα τοῦ *recto* καὶ τοῦ *verso* κάθε φύλλου, ὄχι ὅμως ἀνεξαίρετα καὶ ὄχι πάντα στὸ ἴδιο σημεῖο, ὁ βιβλιογράφος τοποθετεῖ σταυρό. Τὸ χαρτὶ στὸ α' αὐτό, ὅπως καὶ σὰ μέρη β'-γ', εἶναι βομβύκινο. Θὰ τοποθετοῦσα τὸ τμήμα αὐτό, καὶ γενικά καὶ τὰ τρία πρῶτα μέρη τοῦ χειρογράφου, στὸ α' μισὸ τοῦ 14ου αἰώνα.

Τὸ β' μέρος (φφ. 39-62, Στίχοι Μανουὴλ Φιλῆ) ἀποτελεῖται καὶ αὐτὸ ἀπὸ δύο ἐξάδια ἀναρίθμητα (ἢ ποὺ ὁ ἀριθμὸς των δὲν φαίνεται πιά). Τὸ χέρι εἶναι διαφορετικὸ, ἢ γραφῆ μικρότερη καὶ περισσότερο συνεστραμμένη. Τὸ κείμενο καταλαμβάνει κι ἐδῶ 28 στίχους, εἶναι ὅμως γραμμένο σὲ δύο στήλες (κατὰ στίχους ποὺ διαβάζονται, σύμφωνα μὲ τὸν βυζαντινὸ τρόπο: α-β/γ-δ κτλ.), δλῆ. οὐσιαστικὰ δὲν ὑπάρχει μεγάλη διαφορά, ὡς πρὸς αὐτὸ τὸ σημεῖο, ἀπὸ τὸ πρῶτο μέρος· μόνο ποὺ ὁ γραφέας φροντίζει, μὲ πολλὴ τέχνη καὶ μὲ πολλὰς ἐπιτιμήσεις, ἰδίως στὸ τέλος τῶν στίχων, νὰ κρατήσῃ κενὸ τὸ ἐνδιάμεσο ἀνάμεσα στὶς δύο στήλες καὶ νὰ διατηρήσῃ ἔτσι τὴν στοιχηδὸν διάταξη. Οἱ κωδικολογικὲς ἐνδείξεις εἶναι ἐπομένως ὅμοιες μὲ τοῦ πρώτου μέρους, μόνο ὁ γραφέας εἶναι ἄλλος.

Τοῦ γ' μέρους (φ. 63-97, Ἐπιστολὲς Μ. Βασιλείου) τὰ κωδικολογικὰ στοιχεῖα εἶναι διαφορετικά· τὸ τεῦχος εἶναι μοιρασμένο κανονικὰ σὲ τετράδια, ποὺ ἀριθμοῦνται μὲ χ¹ στὴν κάτω ὠα, στὸ *verso* καὶ τὸ *recto* κάθε τετραδίου, λίγο πρὸς τὰ δεξιὰ. Ἡ ἀρίθμηση δὲν ἔχει διατηρηθῆ παντοῦ. Ἀριθμοῦνται συνολικά, ἀπὸ φ. 63-96, τέσσερα τετράδια, τὸ ἐπόμενο φ. 97 δὲν εἶναι τὸ πρῶτο τοῦ ε', ἀλλὰ ἀνάμεσα στὰ φφ. 96 καὶ 97 ὑπάρχει χάσμα (βλ. καὶ Τσολάκη σ. 323). Τὸ κείμενο σταματᾷ κολοβὸ στὸ φ. 97^v. Ὁ ἀριθμὸς τῶν στίχων δὲν εἶναι σταθερὸς καὶ κυμαίνεται ἀνάμεσα στοὺς 31-33. Ἡ γραφῆ εἶναι καὶ ἐδῶ ἢ φιλολογικὴ, μὲ γράμματα πολὺ μικρὰ καὶ χαρακτηριστικὸ τὸ γράψιμο τῆς ὀξείας σὲ μιὰ κοντυλιὰ μὲ τὸ γράμμα (κυρίως τὸ *v*), μὲ ἰδιαίτερα μακρὰ ἢ βραχυγραφία *ων*, καὶ μὲ μερικὰ γράμματα, κυρίως τὸ β, πιὸ μεγάλα. Δὲν

μοιάζει οὔτε μὲ τὸν πιὸ παραγμένο τύπο τοῦ «Fettaugenstil» οὔτε μὲ τὸ κλασικότερο στυλ τοῦ Μετοχίτη¹ (βλ. Πίν. 13).

Τὸ δ' μέρος τέλος (φ. 98-118) εἶναι μεταγενέστερο καὶ γράφτηκε ἴσως γιὰ νὰ συμπληρώσῃ τὸ προηγούμενο (βλ. Τσολάκη, σ. 333 κ.έ.). Εἶναι πρῶτα πρῶτα λίγο μικρότερο στὶς διαστάσεις (22,5×15), καὶ τὸ χαρτί δὲν εἶναι πιὰ βομβύκινο· καὶ ἡ γραφή διαφορετικὴ καὶ μεταγενέστερη, ἐξ ἴσου ὅμως συνεστραμμένη καὶ μικροσκοπικὴ ὅπως τῶν ἄλλων μερῶν (καὶ περισσότερο τοῦ β')· καταλαμβάνει ἐπίσης 28 στίχους κατὰ φύλλο. Τὸ χαρτί παρουσιάζει ἓνα ὑδατόσημο, ψαλίδι, ὅπως Briquet 3670 ἢ 3685 [=1458-1477], καὶ αὐτὸ χρονολογεῖ τὸ δ' μέρος στὰ μέσα τοῦ 15ου αἰώνα. Εἶναι ἀκέφαλο καὶ κολοβό.

Ἄς σημειωθῇ ἀκόμα ὅτι στὸ παράφυλλο τῆς πρόσθιας σταχώσεως ὑπῆρχε ἓνα κτητορικὸ σημεῖωμα, μὲ χέρι, καθὼς φαίνεται, τέλους 17ου ἢ ἀρχῶν 18ου αἰ., πού μαρτυρεῖ τὴν προέλευση τοῦ χειρογράφου: τὸ παρὸν βιβλίον ὑπάρχει τὸν Ἰβήρον. Ἐνα Δ(ον) ἀποπάνω μπορεῖ νὰ δώσῃ περισσότερα στοιχεῖα γιὰ ὅποιον ἀσχοληθῇ κάποτε μὲ τὴν τύχη καὶ τὴν ἱστορία τῶν χειρογράφων τῶν Ἰβήρων ἢ τῆς Κοζάνης (δηλώνει ἀσφαλῶς τὸ 4ο βιβλίο κάποιας ἰδιωτικῆς συλλογῆς ἢ βιβλιοθήκης).

ΛΙΝΟΣ ΠΟΛΙΤΗΣ

Β'. ΤΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ

Ὅπως παρατηρεῖ ὁ καθηγητὴς κ. Α. Πολίτης, στὴν ἀρίθμηση τῶν φύλλων τοῦ χφ 31 τῆς Δημοτικῆς Βιβλιοθήκης Κοζάνης² ἔχουν σημειωθῇ δύο λάθη. Αὐτὸς πού ἔκανε τὴν ἀρίθμηση πήδηξε ἀπὸ τὸν ἀριθμὸ 86 στὸν ἀριθμὸ 89 καὶ ἀπὸ τὸν ἀριθμὸ 99 στὸν ἀριθμὸ 110. Ὅτι πρόκειται γιὰ λάθη στὴν ἀρίθμηση καὶ ὅτι στὰ σημεῖα αὐτά, μεταξὺ τῶν ἀριθμῶν 86 καὶ 89, 99 καὶ 110 δηλ., δὲν ἔχουν ἐκπέσει ὀρισμένα ἀπὸ τὰ φύλλα τοῦ χφ, διαπιστώνεται καὶ ἀπὸ τὴν ἐξέταση τοῦ περιεχομένου. Ἀντίθετα ὅμως, ἀπὸ τὴν ἴδια ἐξέταση διαπιστώσαμε ὅτι ἔχουν ἐκπέσει ὀρισμένα φύλλα τοῦ χφ, προτοῦ αὐτὰ ἀριθμηθοῦν, μεταξὺ τῶν φφ. 96 καὶ 97, 97 καὶ 98. Τὰ ἔχνη μάλιστα τῆς ἀπώλειας αὐτῆς μεταξὺ τῶν φφ. 97 καὶ 98 εἶναι σαφῆ στὴ σημερινὴ κατάσταση τῆς στάχωσης τοῦ χφ. Παρατηροῦμε ἀκόμη ὅτι στὸ φ. 66^r ἔχει ἀφεθῇ κενὸ μισοῦ φύλλου, ἐνῶ στὸ φ. 68^v ἡ ἀντιγραφή τοῦ κειμένου καταλαμβάνει τὸ 1/4 μόνο τοῦ φύλλου. Τέλος τὸ φ. 69 ἔχει παραμείνει λευκὸ³. Πρέπει νὰ προσθέσω ὅτι τὰ ὑπο-

1. Γιὰ τοὺς ὄρους βλ. H. HUNGER, Antikes und mittelalterliches Buch- und Schriftwesen, Στὸ: Geschichte der Textüberlieferung, τόμ. 1, Zürich 1961, σ. 101-103. (Νὰ μεταφράσουμε τὸ «Fettaugenstil» φουαλιδωτό;).

2. Στὴ συνέχεια τῆς ἐργασίας αὐτῆς θὰ τὸ ἀναφέρω ὡς χφ K 31.

3. Βλ. καὶ ΣΙΓΑΛΑ, ὁ.π., σ. 19.

λείμματα τῶν δύο φύλλων, πού διασώθηκαν μεταξύ τῶν φφ. 1 καὶ 2¹, τὰ ὀνομάζω στὴ συνέχεια τῆς ἐργασίας αὐτῆς φφ. 1^A καὶ 1^B. Ἀπὸ τὴν ἐξέταση τοῦ περιεχομένου διαπιστώσαμε ὅτι ἔχουν ἐκπέσει πολλὰ φφ. μεταξύ τῶν φφ. 1 καὶ 1^A, 1^A καὶ 1^B.

Στὸ χφ Κ 31 μποροῦμε ἀπὸ τὴν ἀποψη τῆς χρονολογίας καὶ τῆς γραφῆς νὰ διακρίνωμε, ὅπως παρατηρήθηκε², τέσσερα μέρη συνολικὰ (α' φφ. 1-38^r, β' 38^v-62^v, γ' 63^r-97^v καὶ δ' 98^r-118^v). Ἀπὸ τὴν ἀποψη τοῦ περιεχομένου ὁμως τὸ χφ Κ 31 ἀπαρτίζεται ἀπὸ ἕξι τμήματα καὶ ὄχι ἀπὸ τέσσερα, ὅπως σημείωνε ὁ Ἄντ. Σιγάλας³.

Ι. Τὸ πρῶτο μέρος⁴ τοῦ χφ (φφ. 1^r-38^r), πού χρονολογεῖται στὸ α' μισὸ τοῦ 14ου αἰ.⁵, περιλαμβάνει τὰ ἀκόλουθα κείμενα:

α) φφ. 1^{r+v}: «Κανόνες τῶν ἱερῶν καὶ θείων Ἀποστόλων» (Ἄρχ. Δύο ἢ τρεῖς ἐπίσκοποι. - Τέλ. συγγενεῖς εἰ μὴ). Στὴν πραγματικότητα ὁμως δὲν ἔχουν ἀντιγραφῆ οἱ Ἀποστολικοὶ Κανόνες, ἀλλὰ, μὲ μικρὲς παραλλαγές, οἱ περιλήψεις τῶν Κανόνων πού προτάσσει ὁ Ἀλέξιος Ἀριστηνὸς πρὶν ἀπὸ τὰ σχόλιά του στοὺς Ἀποστολικούς Κανόνες⁶. Ἔχουν ἀντιγραφῆ οἱ περιλήψεις στοὺς Κανόνες α'-ιβ'⁷, (παραλ. ιγ'), ιδ'-κβ'⁸, (παραλ. κγ'-κδ'), κε', (παραλ. κς'-κζ') καὶ κη'-λη'⁹.

β) Τὰ φφ. 2^r-12^v περιλαμβάνουν, ὅπως διαπίστωσα, τμήμα ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ Μιχαὴλ Ψελλοῦ: «Ἀποκρίσεις συνοπτικαὶ καὶ ἐξηγήσεις πρὸς ἐρωτήσεις διαφόρους καὶ ἀπορίας γραφεῖσαι πρὸς τὸν βασιλέα κυρὸν Μιχαὴλ τὸν Δούκαν»¹⁰, ἔργο πού μᾶς εἶναι γνωστὸ καὶ μὲ τὸν λατινικὸ τίτλο: De omnifaria doctrina.

Τὸ κείμενο στὸ φ. 2^r ἀρχίζει μὲ τὴ φράση: *τόπων πνέοντες άνεμοι*, πού ἀνήκει στὸ κεφ. 148 *Περὶ ἐκνεφίου* τῆς ἐκδοσης Westerink (στ. 10). Στὸ χφ Κ 31 τὸ κεφάλαιο τοῦτο θὰ ἔφερε τὸν ἀριθμὸ ρμς'. Ἀκολουθοῦν, σύμφωνα μὲ

1. Βλ. Α. Πολίτη, παραπάνω σ. 321. 2. Ὁ.π. 3. ΣΙΓΑΛΑΣ, ὁ.π., σ. 19.

4. Ἀναφέρομαι στὴ διάκριση ἀπὸ τὴν ἀποψη τῆς χρονολογίας καὶ τῆς γραφῆς.

5. Βλ. Α. Πολίτη, παραπάνω σ. 322.

6. Βλ. Γ. Α. ΡΑΛΛΗ - Μ. ΠΟΤΛΗ, Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν Κανόνων, τόμ. 2, Ἀθῆναι 1852, σ. 1-112. Ὁ ἀντιγραφέας τοῦ πρώτου τμήματος τοῦ χφ δὲν ἀντέγραψε καὶ τὰ σχόλια τοῦ Ἀλεξίου Ἀριστηνοῦ.

7. Οἱ περιλήψεις τοῦ Ἀριστηνοῦ γιὰ τοὺς Κανόνες ι'-ια' ἔχουν ἐνοποιηθῆ στὸ χφ ὡς ἐξῆς: Ὁ συνεχόμενος ἀκωνωνήτω ἢ καθηρημένω αὐτοκατάκριτος.

8. Παραλείπεται ἀπὸ τὴν περίληψη τοῦ Κανόνος κ' ἢ φρ.: *δοὺς δέ, καθαιρεῖται*.

9. Τὸ κείμενο τερματίζεται στὴ φράση: *συγγενεῖς εἰ μὴ τῆς περιλήψης τοῦ Κανόνος λη'*.

10. Ἀντιγράφω τὸν τίτλο ἀπὸ τὴν τελευταία ἐκδοση τοῦ ἔργου ἀπὸ τὸν L. G. WESTERINK, Michael Psellus, De omnifaria doctrina, Utrecht 1948.

τὴν ἀρίθμησή τους στὸ χφ, τὰ κεφ. ρμζ'-ρ4ν', ποὺ ἀντιστοιχοῦν στὰ κεφ. 149-152 τῆς ἔκδοσης Westerink. Τὸ ἐπόμενο κεφάλαιο φέρει στὸ χφ, ἀπὸ ἀντιγραφικὸ βέβαιο σφάλμα, τὸν ἀριθμὸ ρνβ' ἀντὶ τοῦ ὀρθοῦ ρνα' (κεφ. 153, ἔκδ. Westerink). Ἀκολουθοῦν τὰ κεφ. ρνγ'-ρπβ' ¹ (κεφ. 154-183, ἔκδ. Westerink). Παραλείπεται στὸ χφ ἡ ἀντιγραφή τοῦ κεφ. 184 τῆς ἔκδοσης Westerink ποὺ φέρει ὡς τίτλο: *Διατὶ ἡ ἄρκτος οὐ διεσθίει τὰ δίκτυα ὅταν ἀλίσκεται.* Ἀκολουθεῖ ἡ ἀντιγραφή τῶν κεφ. ρπγ'-ρ4α' (κεφ. 185-193, ἔκδ. Westerink)².

Ὅπως ἔχει ἀναφερθῆ, στὸ χφ K 31 μᾶς ἔχουν διασωθῆ, μεταξύ τῶν φφ. 1 καὶ 2, οἱ πρὸς τὰ ἄνω καὶ ἀριστερὰ γωνίες δύο φύλλων (φφ. 1^A καὶ 1^B, ὅπως τὰ ὀνόμασα). Ἀπὸ τὰ ἐλάχιστα γράμματα ποὺ μᾶς διασώζονται στὰ δύο αὐτὰ μικρὰ κομμάτια τῶν φύλλων διαπίστωσα ὅτι καὶ στὰ δύο αὐτὰ φύλλα εἶχε ἀντιγραφῆ κείμενο ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ Μιχαήλ Ψελλοῦ ποὺ μᾶς ἀπασχολεῖ.

Σύμφωνα μὲ τις συμπληρώσεις ποὺ ἐπιχείρησα ³, ἔχομε:

φ. 1A^r Τὸ ἀποκ[ρινόμενον] [Τίτλος]
σπέρμ[α ἢ ἀπὸ τοῦ ἀνδρὸς ἢ ἀπὸ τῆς γυναικὸς]
τὸ μὲν [ἀπὸ τοῦ ἀνδρὸς λόγους ἔχει τῶν ἐν αὐτῷ ἡθῶν]
καὶ [τρόπων καὶ τῆς μορφῆς, καὶ τὸ ἀπὸ τῆς μητρὸς δὲ ὡσαύτως.]
"Ο[ταν οὖν ἄμφω ...]"⁴

φ. 1A^v [Πολλὰ τῶν ὀνείρων εἰσὶν αἱ αἰτίαι. Οἱ μὲν γ]ὰρ αὐτῶν
[εἰσὶ θεόπνευστοι ἄνωθεν διὰ μέσου τοῦ νοῦ] τῆ λογι-
[κῆ ψυχῆ ἡμῶν ἐγγινόμενοι· οἱ δὲ οἷον ἀπη]χήματα
[εἰσὶ τῶν ἡμερινῶν πράξεων· οἱ δὲ ἀπὸ τῆς φαν]τα-
[στικῆς ἐντυποῦνται δυνάμει ...]"⁵

φ. 1B^r τροπῆς [ἄρχονται πνεῖν, τοῦ ἡλίου ὄντος ἐν Ἰχθύσι]
καὶ ἀπ[ὸ μὲν τῆς ἰσημερινῆς δόσεως πνεῖ ὁ ζέφυρος]
ἀπὸ δ[ὲ τῆς ἀνατολικῆς ἰσημερίας πνεῖ ὁ ἀπηλιώτης.]
Καὶ [αὔθις ἀπὸ μὲν τοῦ ἀρκτικοῦ πόλου πνεῖ ὁ]
ἀπ[αρκτίας, ἀπὸ δὲ τοῦ νοτίου πόλου πνεῖ ὁ νότος ...]"⁶

1. Ἀπὸ ἀντιγραφικὸ σφάλμα, τὸ κεφ. ρνδ' φέρει στὸ χφ τὸν ἀριθμὸ ρδ'.

2. Τὰ κεφ. 122 καὶ 123 τῆς ἔκδοσης Westerink ἔχουν ἀντιγραφῆ σὲ ἄλλη θέση τοῦ χφ, βλ. πρὸ κάτω, σ. 327.

3. Οἱ συμπληρώσεις ἔγιναν ἀπὸ τὴν ἔκδοσιν Westerink.

4. Τὸ κεφάλαιο στὸ ὁποῖο ἀνήκουν τὰ γράμματα ποὺ μᾶς διασώθηκαν στὸ φ. 1A^r φέρει στὴν ἔκδ. Westerink τὸν ἀριθμὸ 114 καὶ τίτλο: *Πόθεν γίνονται τῶν γονέων αἱ ὁμοιώσεις καὶ αἱ πρὸς ταύτους ἀνομοιότητες.* Στὸ φ. 1A^r μᾶς διασώθηκαν γράμματα καὶ λέξεις ἀπὸ τοὺς στ. 1-5 τοῦ κεφαλαίου.

5. Κεφ. 116 *Πῶς ὄνειροι γίνονται*, στ. 2-5 (Westerink).

6. Κεφ. 146 *Περὶ ἀνέμων* στ. 34-37 (Westerink).

φ. 1^{Bv} [παχύνει τὴν ἀτμίδα πρὶν ἢ ἀποσοβῆσαι τὸ νέφ]ος καὶ
 [ποιεῖ ὑετόν. Καὶ οἱ μὲν κατ' ἀντικρὺ ἄνεμοι οὐ δύναντα] ἅμα
 [πνεῖν, οἱ δὲ μὴ κατ' ἀντικρὺ δύνανται. Ὁ δὲ καθ' ἡμᾶς νότος
 οὐκ ἀπὸ τοῦ νότου τοῦ παν]τὸς πνεῖ ¹
 [ἀλλ' ἀπὸ τοῦ θερινοῦ τροπικοῦ.]

[Περὶ τυφῶνος]

[Ὁ τυφῶν ἄνεμος ἐστίν, ὃν μὲν Ὀμηρὸς θύελλαν ὀνομά]ζει
 [ὁ δὲ Ἀριστοτέλης ἀπὸ τοῦ παχὺ εἶναι τὸ πνεῦμα καὶ] οἶ-
 [ον τύπτει τὸ παρατυχόν, τυφῶνα ...] ²

Σύμφωνα μὲ τὶς διαπιστώσεις μας, τὸ φ. 2 τοῦ χφ Κ 31 ἀποτελεῖ συνέ-
 χεια τοῦ φ. 1^B. Τὸ χαμένο σήμερα κείμενο στὸ φ. 1^{Bv} περιελάμβανε τὸ ὑπό-
 λοιπο τμῆμα τοῦ κεφ. 147 (ἐκδ. Westerink) καὶ τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ
 κεφ. 148. Μεταξὺ τῶν φφ. 1 καὶ 1^A μπορούμε νὰ συμπεράνωμε ὅτι ἔχουν ἐκ-
 πέσει πολλὰ φφ., τὰ ὁποῖα θὰ περιελάμβαναν τὴ συνέχεια ἴσως τῶν περιλήψεων
 ἀπὸ τοὺς Ἀποστολικούς Κανόνες τοῦ Ἀλεξίου Ἀριστηνοῦ ³, καὶ τὰ κεφ. 1-
 113 ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ Μιχαὴλ Ψελλοῦ ⁴. Μιὰ δεύτερη ἀπώλεια φύλλων ἐπιση-
 μαίνεται μεταξὺ τῶν φφ. 1^A καὶ 1^B. Τὰ φύλλα αὐτὰ θὰ περιελάμβαναν τὰ κεφ.
 118 ἕως τὴν ἀρχὴ τοῦ κεφ. 146 ⁵.

γ) Στὴν ἀρχὴ τοῦ φ. 13^r διαβάζομε: «Τοῦ αὐτοῦ (δηλ. τοῦ Ψελλοῦ) ἐπι-
 λύσεις ἕτεροι σύντομοι φυσικῶν ζητημάτων». Ἔχει ἀντιγραφῆ (φφ. 13^r-25^r) τὸ
 κείμενο ποὺ βρίσκεται δημοσιευμένο στὴν PG (122, 783-810) μὲ τίτλο: «Ψελ-
 λοῦ πρὸς τὸν βασιλέα καὶ κύριον Μιχαὴλ τὸν Δούκαν, ἐπιλύσεις σύντομοι φυ-
 σικῶν ζητημάτων» (Πρόλ. + κεφ. α'-κθ') ⁶. Ἡ ἀντιγραφὴ τοῦ ἔργου τερματί-
 ζεται στὸ φ. 25^r τοῦ χφΚ 31 μὲ τὴ φράση: *τέλος τῶν τοῦ Ψελλοῦ κεφαλαίων*.

Εἰδικότερα μπορούμε νὰ παρατηρήσωμε τὰ ἀκόλουθα: Ὁ ἀντιγραφὴς

1. Ἡ φράση *οἱ δὲ μὴ κατ' ἀντικρὺ δύνανται* δὲν παραδίδεται, ὅπως διαπιστώνεται ἀπὸ
 τὸ κριτικὸ ὑπόμνημα τῆς ἐκδ. Westerink, ἀπὸ τὸ σύνολο τῆς χειρόγραφης παράδοσης τοῦ
 ἔργου. Ἡ φράση αὐτὴ δὲν θὰ ὑπῆρχε καὶ στὸ χφ Κ 31, ὅπως μπορούμε νὰ συμπεράνωμε ἀπὸ
 τὸν ἀριθμὸ τῶν γραμμάτων ποὺ περιλαμβάνει κάθε στίχος τοῦ χφ. Στὸν ἴδιο στίχο ὀρισμέ-
 να χφφ παραλείπουν καὶ τὴ λ. τοῦ ¹.

2. Κεφ. 146, στ. 59-62 καὶ κεφ. 147, στ. 2-3 (Westerink).

3. Συνέχεια τῆς περίληψης τοῦ Κανόνος λη' ἕως τὴν περίληψη τοῦ Κανόνος πε'.

4. Μὲ τὴν προϋπόθεση βέβαια ὅτι εἶχαν ἀντιγραφῆ ὅλες οἱ περιλήψεις τοῦ Ἀλεξίου
 Ἀριστηνοῦ καὶ ὅλα τὰ κεφάλαια ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ Μιχαὴλ Ψελλοῦ.

5. Τὸ ὑπόλοιπο τμῆμα τοῦ κεφ. 116, τὸ κεφ. 117 καὶ ἡ ἀρχὴ τοῦ κεφ. 118 (Weste-
 rink) θὰ εἶχαν ἀντιγραφῆ πιθανὸν στὸ χαμένο σήμερα τμῆμα τοῦ φ. 1^{Av}.

6. Οἱ «Ἐπιλύσεις ἕτεροι σύντομοι φυσικῶν ζητημάτων», ποὺ μᾶς παραδίδονται καὶ
 ἀπὸ τὸ χφ Κ 31 μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Μιχαὴλ Ψελλοῦ, εἶναι στὴν πραγματικότητά τὸ ἔργο τοῦ
Συμμεῶν Σήθ, Σύνοψις καὶ ἀπάνθισμα φυσικῶν ζητημάτων· βλ. L. G. WESTERINK,
 ὁ.π., σ. 2.

παρέλειψε (φ. 14^Γ) τὴν ἀρίθμηση καὶ τὸν τίτλο τοῦ δευτέρου κεφαλαίου (β'. *Περὶ τοῦ μεγέθους τῆς γῆς* PG). Τὸ κεφ. κθ' περατώνεται στὴ φράση: ὅσον ἢ ἐκ τοῦ μέτρου τῆς γῆς μ' ἔγγιστα. Τὰ ὅσα ἀκολουθοῦν ἀποτελοῦν στὸ χφ ἰδιαίτερο κεφάλαιο (λ') μὲ τίτλο: Ἔτι περὶ ἐκλείψεως τῆς σελήνης. Ἀκολουθοῦν τέλος καὶ δύο ἀκόμη κεφάλαια: λα'. *Εἰς πόσους κύκλους διαιρεῖται ὁ οὐρανός* καὶ λβ'. *Περὶ τῆς τῶν ἀστρῶν φορᾶς καὶ κινήσεως*. Τὰ δύο αὐτὰ κεφάλαια δὲν εἶναι παρὰ τὰ κεφ. 122 καὶ 132 (ἐκδ. L. G. Westerink) τοῦ ἔργου τοῦ Μιχαὴλ Ψελλοῦ «Ἀποκρίσεις συνοπτικαὶ καὶ ἐξηγήσεις...» (*De omnifaria doctrina*), ποῦ εἶχε, ὅπως εἶδαμε, ἀντιγραφῆ σὲ προηγούμενα φφ. τοῦ χφ K 31. Δὲν ξέρομε ὅμως ἂν ὑπῆρξε διπλὴ ἀντιγραφὴ τῶν δύο αὐτῶν κεφαλαίων ἢ ἂν ὁ ἀντιγραφέας τὰ παρέλειψε, ὅταν ἀντέγραφε τὸ προηγούμενο ἔργο, καὶ τὰ ἀντέγραψε ἐκ τῶν ὑστέρων στὴ θέση αὐτή.

δ) Ἀκολουθεῖ (φφ. 25^Γ-38^Γ) ἡ ἀντιγραφὴ τοῦ ἔργου «Φυσιολογία ἀσκητική» τοῦ Ἰωάννου Καρπαθίου μὲ τὸν ἀκόλουθο τίτλο: *Τοῦ μακαρίου Ἰωάννου τοῦ Καρπαθίου, κεφάλαια περὶ ἀγεννήτου καὶ γεννητῶν καὶ ἀγαθοῦ καὶ κακῶν, φυσιολογία ἀσκητική*¹. Ὁ ἀντιγραφέας ἔχει σημειώσει δεξιὰ στὸ περιθώριο (φ. 25^Γ) καὶ δίπλα στὸν τίτλο: *κεφάλαια ρις'*. ἔχουν ἀντιγραφῆ ὅμως συνολικὰ 114 κεφάλαια. Σύμφωνα μὲ τὴν ἀρίθμηση τοῦ χφ ἔχουν ἀντιγραφῆ τὰ κεφ. α'- ια' καὶ ιδ'- ριγ'. ἀκολουθοῦν δύο ἀκόμη κεφάλαια ποῦ δὲν φέρουν καμιά ἀρίθμηση². Ἄς προσθέσω ἀκόμη ὅτι τὸ κεφ. οζ' (φ. 33^ν) περιλαμβάνει στὴν πραγματικότητα δύο κεφάλαια μὲ ἐνιαία ἀρίθμηση. Τὸ λάθος τοῦ ἀντιγραφέα, ἢ παράλειψη δηλαδή τῆς ἀρίθμησης τοῦ δευτέρου αὐτοῦ κεφαλαίου, διαπιστώνεται καὶ ἀπὸ τὸν Πίνακα ἀντιστοιχίας ποῦ ἀκολουθεῖ καὶ ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι τὸ ε' τῆς λ. *ἐγκράτεια*, μὲ τὴν ὁποῖαν ἀρχίζει τὸ κεφάλαιο τοῦτο, ἔχει γραφῆ ἀριστερότερα ἀπὸ τὸ κείμενο, ὅπως συνηθίζει ὁ ἀντιγραφέας στὴν ἀρχὴ κάθε κεφαλαίου. Γιὰ τὰ κεφάλαια ιβ' καὶ ιγ' πρέπει νὰ ὑποθέσωμε ὅτι ὁ ἀντιγραφέας παρέλειψε ἀπὸ λάθος τὴν ἀντιγραφὴ τους ἢ ὅτι ὕστερα ἀπὸ τὸ κεφ. ια' σημείωσε κατὰ λάθος στὸ ἐπόμενο κεφάλαιο τὸν ἀριθμὸ ιδ' καὶ συνέχισε ἔτσι ἕως τὸ τέλος τῆς λαυθασμένης του ἀρίθμησης³.

Τὸ ἔργο τοῦ Ἰωάννου Καρπαθίου «Φυσιολογία ἀσκητική» παραμένει ἕως σήμερα ἀνέκδοτο· μᾶς εἶναι γνωστό, ὅχι ὅμως καὶ στὴν ὁλότητά του, μόνο ἀπὸ μιὰ λατινικὴ του μετάφραση, ποῦ περιλαμβάνει τὸ μεγαλύτερο τμῆμα του⁴.

1. Γιὰ τὰ ἔργα τοῦ Ἰωάννου Καρπαθίου καὶ τὴ χειρόγραφὴ τους παράδοση βλ. M. - TH. DISDIER, *Jean de Carpathos, Échos d'Orient* 31 (1932) 284-303 καὶ 39 (1940/41) 290-311. Γιὰ τὸ ἔργο ποῦ μᾶς ἀπασχολεῖ βλ. εἰδικότερα 31 (1932) 297-300.

2. Στὸν Πίνακα ἀντιστοιχίας ποῦ ἀκολουθεῖ τὰ ὀνομάζω κεφ. Α' καὶ Β'.

3. Τὰ λάθη στὴν ἀρίθμηση ὀφείλονται ἴσως καὶ στὸν ἀντιγραφέα τοῦ προτύπου τοῦ χφ K 31.

4. PG 85, 811-826.

Ἡ ἀντιστοιχία μεταξύ τῶν Κεφαλαίων στὴ λατινικὴ μετάφραση καὶ τῶν Κεφαλαίων τῆς «Φυσιολογίας ἀσκητικῆς», ὅπως μᾶς παραδόθηκαν στὸ χφ Κ 31, εἶναι ἡ ἀκόλουθη¹:

Κ 31	P.G.
α'-ε'	I-V
ς'-θ'	VII-X
ι'-ια'	
ιδ' ²	XI
ιε'-μ'	XII-XXXVII
μα'	
μβ'	XXXVIII
μγ'	
μδ'	XXXIX
με'	
μς'	LXI (στ. 821) ³
μζ'-μθ'	
ν'	LX (στ. 821)
να'	
νβ'-νδ'	LXI ⁴ -LXIII (στ. 821)
νε'	LXIV ⁵ (στ. 821)
νς'-νη'	
νθ'	LXIV ⁶ (στ. 821)
ξ'-ξβ'	
ξγ'-ξζ'	LXXIV-LXXVIII (στ. 822)
ξη'-ξθ'	XL-XLI

1. Ἡ ἀρίθμηση τῶν Κεφαλαίων στὴ λατινικὴ μετάφραση εἶναι λαθησμένη. Τὰ κεφάλαια ποὺ ἔχουν μεταφρασθῆ συνολικὰ δὲν εἶναι 82 (τελευταῖος ἀριθμὸς στὴ στ. 826)· βλ. καὶ DISDIER, ὁ.π., 31 (1932) 300, ὅπου ἐπισημαίνεται ἡ διαταραχὴ τῆς ἀρίθμησης καὶ διαπιστώνεται ὅτι τὰ κεφάλαια ποὺ μεταφράστηκαν εἶναι 97. Στὴν πραγματικότητα ὅμως ἔχουν μεταφραστῆ 98 κεφάλαια. Τὸ κεφ. LXIV (στ. 821) περιλαμβάνει τὴ μετάφραση δύο κεφαλαίων, τῶν νε' καὶ νθ', ὅπως ἀριθμοῦνται στὸ χφ Κ 31 (βλ. καὶ Πίνακα ἀντιστοιχίας). Ἡ διαταραχὴ στὴν ἀρίθμηση τῶν Κεφαλαίων στὴ λατινικὴ μετάφραση ἐμφανίζεται ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς στ. 820. Γιὰ τὸ λόγο τοῦτο στὸν Πίνακα ἀντιστοιχίας ποὺ κατάρτισα σημειώνω μόνον τὸν ἀριθμὸ τοῦ κεφ. γιὰ τὰ κεφάλαια I-LVI (στ. 811-819), ἐνῶ γιὰ τὰ κεφάλαια ποὺ ἀκολουθοῦν καὶ ποὺ περιλαμβάνονται στὶς στ. 820-826, σημειώνω κάθε φορὰ καὶ τὸν ἀριθμὸ τοῦ κεφαλαίου καὶ τὸν ἀριθμὸ τῆς στήλης.

2. Ὅπως ἔχω ἀναφέρει ἤδη, στὸ χφ Κ 31 δὲν ἔχομε κεφάλαια μὲ τὴν ἀρίθμηση ιβ'-ιγ'.

3. Τὸ πρῶτο ἀπὸ τὰ δύο κεφάλαια ποὺ φέρουν στὴ στ. 821 τὸν ἀριθμ. LXI. Ἄς σημειώσω ἀκόμη στὴ θέση αὐτῆ ὅτι ἡ λατινικὴ μετάφραση δὲν καλύπτει δλόκληρο τὸ κεφ. μς', ὅπως τὸ ξέρομε ἀπὸ τὸ χφ Κ 31.

4. Τὸ δεύτερο ἀπὸ τὰ δύο κεφάλαια ποὺ φέρουν στὴ στ. 821 τὸν ἀριθμ. LXI.

5. Τὸ κεφ. LXIV τῆς στ. 821 περιλαμβάνει, τὸ ἀνέφερα ἤδη, τὴ μετάφραση τῶν κεφ. νε' καὶ νθ', ὅπως ἀριθμοῦνται στὸ χφ. Κ 31.

6. Βλ. τὴν προηγούμενη ὑποσημείωση.

ο-οε'	XLII-XLVII
ος'	LXXIX (στ. 822)
οζ' (α' τμήμα)	LXXX (στ. 822)
οζ' (β' τμήμα) ¹	LXXXI (στ. 822)
οη'	XLVIII
οθ'	
π'-πβ'	XLIX-LI
πγ'	LXXXII (στ. 822)
πδ'	
πε'	LII
πς'-πθ'	LXVI-LXIX (στ. 823)
ζ'-ζβ'	LIII-LV
ζγ'-ζδ'	LXXI-LXXXII (στ. 823)
ζε'	LVI
ζς'	LIX (στ. 820)
ζζ'	
ζη'-ρ'	LX-LXII (στ. 820)
ρΑ'-ρβ'	LXXIII-LXXIV (στ. 824)
ργ'	LXIII (στ. 820)
ρδ'	LXXV (στ. 824)
ρε'	
ρς'	LXIV (στ. 820)
ρζ'-ρθ'	LXXVI-LXXVIII (στ. 824)
ρι'-ρια'	LXXIX-LXXX (στ. 825)
ριβ'	LVII (στ. 821)
ριγ'	LXXXI (στ. 826)
Α'	LVIII (στ. 821)
Β'	LXXXII (στ. 826)

II. Τὸ δεύτερο μέρος τοῦ χφ K 31, πὸν μπορούμε νὰ τὸ χρονολογήσωμε στὸ α' μισὸ τοῦ 14ου αἰ. ², περιλαμβάνει τὰ φφ. 38^v+39^r-62^v. Στὰ φφ. 39^r-62^v ἔχει ἀντιγραφῆ, ὅπως τὸ δηλώνει καὶ ἡ ἐπιγραφὴ πὸν βρῖσκεται στὴν ἀρχὴ τοῦ φ. 39^r, ἓνα μέρος ἀπὸ τὸ ποιητικὸ ἔργο τοῦ Μανουὴλ Φιλῆ. Ἐς σημειώσω ἀκόμη ὅτι στὸ φ. 38^v ἔχουν ἀντιγραφῆ ἀπὸ τὸ ἴδιο χέρι καὶ χωρὶς τίτλους πέντε ἀκόμη ποιήματα τοῦ Φιλῆ. Ἀπὸ τὰ πέντε αὐτὰ ποιήματα τὰ δύο πρῶτα, πὸν, ὅσο ξέρω, εἶναι ἀνέκδοτα, τὰ ἐκδίδω στὸ Γ' μέρος τῆς ἐργασίας αὐτῆς. Τὰ ὑπόλοιπα τρία ἔχουν ἐκδοθῆ παλαιότερα ἀπὸ τὸν Ae. Martini ³.

Στὴν ἀρχὴ τοῦ φ. 39^r καὶ κάτω ἀπὸ ἓνα μικρὸ ἐπίτιτλο κόσμημα διαβά-

1. Βλ. πὸν πάνω, σ. 327.

2. Βλ. Α. Πολίτη, παραπάνω σ. 322.

3. Manuelis Philae, Carmina inedita. Ed. Ae. MARTINI, Νεάπολη 1900, σ. 142 (ἀρ. 101) καὶ σ. 146 (ἀρ. 116-117). Ἐς σημειώσω ἀκόμη ὅτι ἡ ἀντιγραφὴ τῶν πέντε αὐτῶν ποιημάτων καταλαμβάνει τὸ 1/3 περίπου τοῦ φ. 38^v. Τὸ ὑπόλοιπο τμήμα τοῦ φύλλου ἔχει παραμείνει κενό.

ζομε τὴν ἀκόλουθη ἐπιγραφή: *Τοῦ σοφωτάτου Φιλῆ στίχοι διάφοροι ἱαμβικοί, ἐξ ὧν πρῶτοι εἰς τὸν Θεόν, τὸ ἅγιον καὶ ζωοποιὸν Πνεῦμα. Τὸ πρῶτο ποιήματα στὸ φ. 39^ρ, πού πρέπει, σύμφωνα μὲ τὴν ἐπιγραφή νὰ ἔχη ὡς τίτλο: *Εἰς τὸν Θεόν, τὸ ἅγιον καὶ ζωοποιὸν Πνεῦμα, ἔχει ἐπανεκδοθῆ ἀπὸ τὸν E. Miller μὲ τίτλο: Preces ad Spiritum Sanctum*¹. Ἀκολουθοῦν στὸ ἴδιο φύλλο τὰ ποιήματα: *Εἰς τὸν οὐρανόν· Εἰς τὸν ἥλιον· Εἰς τὴν σελήνην*², φ. 39^ν: *Εἰς τὴν γῆν· Εἰς τὴν θάλασσαν*³, φ. 40^ρ: *Εἰς τὸν σίτον πρόλογος· Εἰς τὸν σίτον*⁴, φ. 40^ν κέ. *Εἰς τὸν βότρυν*, φ. 42^ρ: *Εἰς τὸ ῥόδον*, φ. 43^ρ κέ.: *Εἰς τὴν ῥοιάν· Εἰς τὸν βασιλέα· Εἰς τὸν ἐλέφαντα*⁵.*

Στὰ φφ. 46^ν-62^ν ἔχουν ἀντιγραφῆ οἱ ἱαμβικοί στίχοι τοῦ Μανουὴλ Φιλῆ *Περὶ ζώων ιδιότητος*. Τὸ ἔργο τοῦτο στὴν ἐκδοσὴ του ἀπὸ τοὺς F. S. Lehms καὶ Fr. Dübner⁶ ἔχει ὡς τίτλο: *Φιλῆ, Στίχοι περὶ ζώων ιδιότητος*, ἐνῶ στὸ χφ K 31: *Εἰς τὸν βασιλέα περὶ τῶν ζώων*. Τὸ κείμενο τῶν στίχων αὐτῶν τοῦ Μανουὴλ Φιλῆ, ὅπως μᾶς παραδίδεται ἀπὸ τὸ χφ K 31, παρουσιάζει τὶς ἀκόλουθες γενικότερες διαφορὲς⁷ σὲ σχέση μὲ τὴν ἐκδοσὴ του ἀπὸ τοὺς L-D⁸:

1. Manuelis Philae, Carmina, τ. II, ἀνατ. Amsterdam 1967, σ. 400 (ἀρ. XXXVIII). Τὸ ποίημα τοῦτο εἶχε ἐκδοθῆ παλαιότερα ἀπὸ τὸν G. WERNSDORF (Manuelis Philae, Carmina graeca, Λιψία 1768, στ. 310-311) μὲ λατινικὴ μετάφραση τοῦ Io. Bapt. Cotelierius καὶ μὲ τίτλο: *Preces ad Spiritum S. cum interpretatione latina Cotelierii*.

2. Ἐχουν ἐκδοθῆ ἀπὸ τὸν E. MILLER, ὁ.π., σ. 289-291 (ἀρ. XXXII-XXXIV).

3. Ἐχουν ἐκδοθῆ ἀπὸ τὸν E. MILLER, ὁ.π., σ. 292 (ἀρ. XXXV) καὶ σ. 293 (ἀρ. XXXVI).

4. Τὰ δύο αὐτὰ ποιήματα τοῦ Μανουὴλ Φιλῆ (*Εἰς τὸν σίτον πρόλογος καὶ Εἰς τὸν σίτον*) ἔχουν ἐκδοθῆ καὶ ἀπὸ τὸν FR. DÜBNER, Poetae bucolici et didactici. Pars II. Philae, De elephante, plantis etc... Παρίσι, Didot, 1851, σ. 57-58, ὡς ἓνα ποίημα μὲ τὸν τίτλο *Περὶ στάχρος*, ὅπως καὶ παλαιότερα ἀπὸ τὸν G. WERNSDORF, ὁ.π., στ. 96-104: *Εἰς τὸν σταχὴν* (sic), στὴν ἐκδοσὴ τοῦ ὁποίου δὲν ὑπάρχουν οἱ δέκα πρῶτοι στίχοι τοῦ ποιήματος *Εἰς τὸν σίτον πρόλογος*, καὶ ὁ στ. 80 τῆς ἐκδ. FR. DÜBNER, ὁ ὁποῖος μᾶς παραδίδεται καὶ ἀπὸ τὸ χφ K 31. Θεωρῶ ὑποχρέωσή μου νὰ εὐχαριστήσω θερμὰ καὶ ἀπὸ τῆ θέσης αὐτῆ τὸν ἀγαπητὸ φίλο καὶ ὑφηγητὴ τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς κ. Ἰ. Χασιώτη, πού φρόντισε νὰ ἀποκτήσω σὲ μικροταινία τὴν ἐκδοσὴ FR. DÜBNER τῶν ποιημάτων τοῦ Μανουὴλ Φιλῆ, De elephante, plantis, κλπ.

5. Τὰ πέντε αὐτὰ ποιήματα ἔχουν ἐκδοθῆ καὶ ἀπὸ τὸν FR. DÜBNER (παλαιότερη ἐκδοσὴ τους ἀπὸ τὸν G. WERNSDORF, ὁ.π.) μὲ τοὺς ἀκόλουθους τίτλους: *Περὶ βότρινος* (ὁ.π., σ. 59-62), *Περὶ ῥόδου* (ὁ.π., σ. 62-63), *Περὶ ῥοιᾶς* (ὁ.π., σ. 63-64), *Εἰς τὸν βασιλέα* (ὁ.π., σ. 49), *Ἐκφρασις* (ὁ.π., σ. 49-56). Τὰ δύο τελευταῖα μὲ τὸν γενικότερο τίτλο: *Σύντομος ἔκφρασις ἐλέφαντος* καὶ μὲ ἐνιαία ἀρίθμηση.

6. Poetae bucolici et didactici, Theocritus, Bion, Moschus, rec. C. FR. AMEIS; Nicander, Oppianus, rec. F. S. LEHRS; Philae, iambi de proprietate animalium ex cod. emend. F. S. LEHRS et FR. DÜBNER, Παρίσι, Didot, 1846.

7. Οἱ διαφορὲς στοὺς τίτλους τῶν κεφαλαίων, οἱ ὁποῖες παρουσιάζουν κάποιο ἐνδιαφέρον, μνημονεύονται πρὸ κάτω σὲ ἰδιαίτερη θέση.

8. Μὲ τὴν συντομογραφία L-D δηλώνεται κάθε φορὰ ἡ ἐκδοσὴ τῶν F. S. Lehms καὶ Fr. Dübner.

Τὰ κεφ. 2 καὶ 3 (L-D: *Περὶ γυπὸς καὶ Περὶ γυπὸς*) παραδίδονται στὸ χφ Κ 31 ὡς ἓνα κεφ. μὲ τίτλο: *Περὶ γυπὸς*. Παραλείπονται ἀπὸ τὸ χφ Κ 31 οἱ στ. 92-114 καὶ 132-133 τῆς ἐκδόσεως L-D. Παραλείπεται τὸ κεφ. 19 (*[Περὶ ἀκανθίδος ἢ ἀκανθουλίδος]*) τῆς ἐκδ. L-D, ἐνῶ οἱ στ. 492-497 (ἐκδ. L-D) ἀποτελοῦν ἰδιαίτερο κεφ. μὲ τίτλο: *Περὶ κίγκλου*¹. Μᾶς παραδίδονται ἐπίσης ὡς ἰδιαίτερο κεφ. οἱ στ. 523-649 (L-D) μὲ τίτλο: *Περὶ μελισσῶν*², ἕπως καὶ οἱ στ. 650-744 (L-D) μὲ τίτλο: *Τίνα φθοροποιὰ τίνων ὀρνέων*³. Παραλείπονται στὸ χφ Κ 31 οἱ στ. 755-787 (L-D)⁴, ἐνῶ οἱ στ. 819-863 (L-D) παραδίδονται ἀπὸ τὸ ἴδιο χφ ὡς συνέχεια τοῦ κεφ. 35 τῆς ἐκδ. L-D (*[Περὶ λεαίνης]*)⁵. Παραλείπονται ἐπίσης στὸ χφ. Κ 31 οἱ στ. 864-886 (L-D)⁶ καὶ οἱ στ. 923-971 (L-D)⁷. Ἀπὸ τὸ κεφ. 41, τῆς ἐκδ. L-D, (*Περὶ μοινοκέρωτος*) παραλείπονται στὸ χφ Κ 31 οἱ στ. 999-1000 (L-D), ἐνῶ οἱ στ. 1001-1016 (L-D) παραδίδονται στὸ ἴδιο χφ. ὡς συνέχεια τοῦ κεφ. τούτου⁸. Παραλείπονται στὸ χφ. Κ 31 οἱ στ. 1049 (L-D) ἀπὸ τὸ κεφ. 44 τῆς ἐκδ. L-D (*Περὶ κνυνοκεφάλου*), οἱ στ. 1081-1105 (L-D)⁹ καὶ οἱ στ. 1133-1156 (L-D)¹⁰. Ἀπὸ τὸ κεφ. 51 τῆς ἐκδ. L-D (*Περὶ ὑάλης*) παραλείπονται στὸ χφ Κ 31 οἱ στ. 1182-1185· ἀπὸ τὸ κεφ. 55 (*Περὶ αἰγός*) οἱ στ. 1201-1202. Παραλείπονται ἐπίσης οἱ στ. 1209-1215 (L-D)¹¹ καὶ οἱ στ. 1227-1249 (L-D)¹². Οἱ στ. 1419-1423 (L-D) παραδίδονται ὡς συνέχεια τοῦ κεφ. 75 τῆς ἐκδ. L-D (*Περὶ ὄφρεως τοῦ χειρσύρου*) ἐνῶ στὴν ἐκδ. L-D οἱ στίχοι αὐτοὶ ἀποτελοῦν τὸ κεφ. 76 (*Περὶ ὄφρεως ἀραβικοῦ*). Οἱ στ. 1536-1584 (L-D) ἀποτελοῦν στὸ χφ Κ 31 δύο κεφ. 1) *Περὶ δελφίνων καὶ τί ποιῶσιν* (στ. 1536-1548)· 2) *Περὶ τῶν αὐτῶν* (στ. 1549-1584), ἐνῶ στὴν ἐκδ. L-D οἱ στίχοι αὐτοὶ ἀποτελοῦν τὸ κεφ. 86 (*Περὶ δελφίνος [καὶ λέοντος]*). Παραλείπονται στὸ χφ Κ 31 οἱ στ. 1836-1847 ἀπὸ τὸ κεφ. 106 τῆς ἐκδ. L-D (*Περὶ τρυγόνων θαλασσίων*). Παρα-

1. Στὴν ἐκδ. L-D οἱ στ. 492-493 ἐκδίδονται ὡς συνέχεια τοῦ κεφ. 24: *Περὶ κόκκυγος* καὶ οἱ στ. 494-497 ὡς ἰδιαίτερο κεφ. (25) μὲ τίτλο: *Περὶ πυριγόνων*.

2. Στὴν ἐκδ. L-D οἱ στίχοι αὐτοὶ ἀποτελοῦν τρία κεφ. 1) κεφ. 29: *Περὶ μελισσῶν* (στ. 523-547)· 2) κεφ. 30: *Περὶ ἀργῶν μελισσῶν* (στ. 548-609) καὶ 3) κεφ. ἄ.ἄ.: *[Περὶ τῶν μελισσῶν βασιλέως]* (στ. 610-649).

3. Στὴν ἐκδ. L-D οἱ στίχοι αὐτοὶ ἀποτελοῦν τέσσερα κεφ. 1) κεφ. 31: *Περὶ τῶν τὰ ζῶα φθειρόντων* (στ. 650-674)· 2) κεφ. ἄ.ἄ.: *[Περὶ τῆς τῶν ζῴων ἐν ἀλλήλοις ἐχθρας]* (στ. 675-720)· 3) κεφ. ἄ.ἄ.: *Περὶ τῶν ἀλεξητηρίων εἰς τὰς βασκανίας* (στ. 721-740)· 4) κεφ. ἄ.ἄ.: *Περὶ μνίας* (στ. 741-744).

4. Στὴν ἐκδ. L-D οἱ στ. 755-760 ἐκδίδονται ὡς συνέχεια τοῦ κεφ. 32 (*Περὶ φρύνης*), ἐνῶ οἱ στ. 761-787 ἀποτελοῦν τὸ κεφ. 33 (*[Περὶ τοῦ ὄρνιθος τοῦ καλουμένου δικαίρου]*).

5. Στὴν ἐκδ. L-D οἱ στ. 819-863 ἀποτελοῦν τὸ κεφ. 36 (*[Περὶ νάρκης]*).

6. Οἱ στ. 864-886 (L-D) ἀποτελοῦν στὴν ἐκδ. L-D τὸ κεφ. 37 (*[Περὶ παρδάλεως ἢ πάνθηρος]*).

7. Οἱ στ. 923-971 (L-D) ἀποτελοῦν στὴν ἐκδ. L-D τὸ κεφ. 40 (*[Περὶ ἐλέφαντος]*).

8. Οἱ στ. 1001-1016 (L-D) ἀποτελοῦν στὴν ἐκδ. L-D τὸ κεφ. 42 (*Ὅπως τοῖς ζῴοις τὰ κέρματα φέεται*).

9. Οἱ στ. 1081-1105 (L-D) ἀποτελοῦν στὴν ἐκδ. L-D τὸ κεφ. 47 (*[Περὶ κατώβλεπος]*).

10. Οἱ στ. 1133-1156 (L-D) ἀποτελοῦν στὴν ἐκδ. L-D τὸ κεφ. 50 (*[Περὶ ἀλώπεκος]*).

11. Οἱ στ. 1209-1215 (L-D) ἀποτελοῦν στὴν ἐκδ. L-D τὸ κεφ. 57 (*[Περὶ καθάρων]*).

12. Οἱ στ. 1227-1249 (L-D) ἀποτελοῦν στὴν ἐκδ. L-D τὸ κεφ. 59 (*[Περὶ ἐλάφου]*).

λείπονται τέλος στο ίδιο χφ οί στ. 1919-1943 (L-D)¹ και οί στ. 1966-2015 (L-D)².

Οί σημαντικότερες διαφορές στους τίτλους τῶν κεφ. μεταξύ τῆς έκδ. L-D και τοῦ χφ K 31 εἶναι οί ακόλουθες:

27. *Περὶ τῆς τῶν Θρακῶν θήρας καὶ τῶν κνωδάλων* (L-D) — *Περὶ κνωδάλων* (φ. 50^v). 43. *Περὶ κέρατος ἀνάγρου* (L-D) — *Περὶ ἀνάγρου* (φ. 54^r). 44. *Περὶ κιννοκεφάλου* (L-D) — *Περὶ κιννομόρφου* (φ. 54^v). 45. *Περὶ τοῦ ἠλεκτρογενεῦς ζῆφου* (L-D) — *Περὶ τοῦ βάπτουτος ζῶου* (φ. 54^v). 46. *Περὶ ἀνθρωπομόρφου θηρίου, ἧτοι ὄνοκενταύρου* (L-D) — *Περὶ ὄνοκενταύρου* (φ. 54^v). 56. *Περὶ δορᾶς οἴου λυκοσπάδος [καὶ λίθου κνωδότηου]* (L-D) — *Περὶ λυκοσπάδος δορᾶς* (φ. 55^v). 60. [*Περὶ ζῶων τινῶν καθ' ἑπὶν βλέπόντων*] (L-D) — *Τίνα ὁρᾶσι κοιμώμενα* (φ. 55^v). 64. [*Περὶ ἐχίνου τοῦ ἐνύδρου*] (L-D) — *Περὶ ἐχίνου* (φ. 56^r). 72. *Περὶ τοῦ δῆγματος τῆς ἀσπίδος* (L-D) — *Περὶ ἀσπίδος* (φ. 56^v). 73. *Περὶ ὄφρεως τοῦ κεράστου* (L-D) — *Περὶ λευκοῦ ὄφρεως* (φ. 57^r). 74. *Περὶ ὄφρεως τοῦ Ἰνδοῦ* (L-D) — *Περὶ ἰνδικοῦ μικροῦ ὄφρεως* (φ. 57^r). 75. *Περὶ ὄφρεως τοῦ χερσύδρου* (L-D) — *Περὶ χερσύδρου* (φ. 57^r). 77. *Περὶ τῶν ἐν τῷ Ἰνδοῦ ποταμῷ λίθων* (L-D) — *Τίνα διώκουσι τοὺς ὄφεις* (φ. 57^v). 79. *Περὶ φαλαγγίου* (L-D) — *Περὶ φαλαγγίου καὶ τοῦ τούτου δῆγματος* (φ. 57^v). 80. *Περὶ ζῆφου ὄραγος* (L-D) — *Περὶ ὄραγος τῆς ἐκ φαλαγγίων* (φ. 57^v). 81. *Περὶ ἀραχνῶν* (L-D) — *Περὶ ἀραχνῶν καὶ τῆς τούτων ἐργασίας* (φ. 57^v). 83. *Περὶ τῶν ὀπισθονόμων βοῶν* (L-D) — *Περὶ βοῶν τῶν παρ' Ἰνδοῖς* (φ. 58^r). 84. *Περὶ ἔχρεως [καὶ ἐχίδνης]* (L-D) — *Περὶ ἔχριος καὶ πῶς γεννᾶ καὶ γεννᾶται* (φ. 58^r). 85. *Περὶ κητῶν* (L-D) — *Περὶ κητῶν τῶν μεγάλων* (φ. 58^r). 91. *Περὶ κυνῶς* (L-D) — *Περὶ κυνῶν θαλαττίων* (φ. 59^v). 93. *Περὶ σπύργου* (L-D) — *Περὶ σπογγιάς* (φ. 59^v). 96. *Περὶ ἰχθύος Ἰνδοῦ* (L-D) — *Περὶ μέλανος ἰχθύος* (φ. 60^r). 97. *Περὶ κροκοδείλου [καὶ τροχίλου ὀρνίθου]* (L-D) — *Περὶ κροκοδείλου* (φ. 60^r). 108. *Περὶ ἰουλίδων [καὶ λαγωῦ]* (L-D) — *Περὶ ἰουλίδων* (φ. 61^v). 109. *Περὶ περσέως* (L-D) — *Περὶ περσέως θαλαττίου* (φ. 61^v).

Ἄς προσθέσω τέλος ὅτι στὸ φ. 62^v ἔχει ἀντιγραφῆ τὸ ποίημα τοῦ Μανουῆλ Φιλῆ *Περὶ σηροσκώληκος*³, πού μᾶς εἶναι γνωστὸ ἀπὸ τὴν έκδοση τοῦ G. Wernsdorf⁴. Τὸ ποίημα τοῦτο (43 στ.), παρὰ τὸν τίτλο του καὶ τὸ περιεχόμενό του, καὶ παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι στὸ χφ K 31 μᾶς παραδίδεται ὡς ἓνα ἀπὸ τὰ κεφάλαια τοῦ ἔργου τοῦ Μανουῆλ Φιλῆ *Περὶ τῆς τῶν ζῴων ιδιότητος*, φαίνεται ὅτι δὲν ἀποτελεῖ τμῆμα τοῦ ἔργου τούτου, πού, ὅπως ξέρομε, ἀπευ-

1. Οί στ. 1919-1943 (L-D) ἀποτελοῦν στὴν έκδ. L-D τὸ κεφ. 114 ([*Περὶ κιστρέως τοῦ καλουμένου ἀδώνιδος*]).

2. Οί στ. 1966-2015 (L-D) ἀποτελοῦν στὴν έκδ. L-D τὰ κεφ. 118 (στ. 1966-1980 [*Περὶ πορφύρας*]) καὶ 119 (στ. 1981-2015 [*Περὶ ναυτίλου*]).

3. Τὸ ποίημα τοῦ Μανουῆλ Φιλῆ, *Εἰς τὸν μεταξοποῖον σκώληκα* πού ἔχει έκδοθῆ καὶ ἀπὸ τὸν FR. DÜBNER, [Poetae bucolici et didactici. Pars II. κλπ., σ. 65 κέ. (παλαιότερη έκδοσή του ἀπὸ τὸν I. L. IDELER, *Physici et medici graeci minores*, τ. I, ἀνατύπ. Amsterdam 1963, σ. 287 κέ.)], παρουσιάζει ἀπὸ τὴν ἄποψη τοῦ περιεχομένου κάποια σχέση μὲ τὸ ποίημα *Περὶ σηροσκώληκος*. Στὸ ποίημά του *Εἰς τὸν μεταξοποῖον σκώληκα* (100 στ.) μᾶς δίνει ὁ Φιλῆς καὶ ὀρισμένα ἠθικὰ παραγγέλματα πού προκύπτουν ἀπὸ τὴ μελέτη τοῦ κύκλου τῆς ζωῆς τοῦ μεταξοσκώληκα.

4. Ὁ.π., στ. 300-305. Δὲν ὑπάρχει στὴν έκδ. L-D.

θύνεται στὸν αὐτοκράτορα¹. “Ὅπως μπορούμε νὰ συμπεράνωμε ἀπὸ τοὺς στ. 38-41² τοῦ ποιήματος *Περὶ σηροσκώληκος*, ὁ Φιλῆς ἀπευθύνεται σὲ κάποιον ἄλλο πρόσωπο. Εἶναι κάπως δύσκολο νὰ υποθέσωμε ὅτι θὰ ἀποκαλοῦσε (στ. 40) τὸν αὐτοκράτορα: *καὶ τῶν ὄλων ἄριστε κοσμητορ φίλων*.

III - IV. Τὸ τρίτο (φφ. 63^r-97^v, α' μισὸ 14ου αἰ.) καὶ τὸ τέταρτο (φφ. 98^r-118^v, μέσα 15ου αἰ.)³ τμῆμα τοῦ χφ K 31 μᾶς διασώζουσι ἕνα μεγάλο μέρος ἀπὸ τὶς ἐπιστολὰς τοῦ Μεγάλου Βασιλείου. Μεταξὺ τῶν φφ. 96 καὶ 97 ἔχουσι ἐκπέσει ὀρισμένα φύλλα τοῦ χφ⁴, ἄγνωστο πόσα, ἐπειδὴ τὸ κείμενο τῆς ἐπιστολῆς ποὺ ἔχει ἀντιγραφῆ στὸ φ. 96^v εἶναι κολοβό, καὶ στὸ φ. 97^r ἔχει ἀντιγραφῆ ἄλλη ἐπιστολὴ ποὺ μᾶς παραδίδεται ἀκέφαλη⁵. Ἀπώλεια φύλλων διαπιστώνομε γιὰ τοὺς ἴδιους λόγους καὶ μεταξὺ τοῦ τρίτου καὶ τοῦ τέταρτου μέρους τοῦ χφ, μεταξὺ τῶν φφ. 97 καὶ 98⁶. Δὲν μπορούμε ὅμως καὶ πάλι νὰ καθορίσωμε τὸν ἀριθμὸ τῶν φύλλων ποὺ ἔχουσι ἐκπέσει οὔτε καὶ νὰ συμπεράνωμε ἂν τὰ χαμένα αὐτὰ φύλλα ἀνῆκαν στὸ τρίτο ἢ στὸ τέταρτο μέρος τοῦ χφ. Ἄς προσθέσω ἀκόμη ὅτι τὸ τέταρτο μέρος τοῦ χφ εἶναι κολοβό. Πρέπει τέλος νὰ υποθέσωμε ὅτι τὸ τέταρτο αὐτὸ μέρος (τὸ δεύτερο δηλ. τμῆμα τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Μεγάλου Βασιλείου) ἔχει ἀντιγραφῆ γιὰ νὰ συμπληρώσῃ τὸ προηγούμενο τμῆμα, στὸ ὁποῖο ἡ ἀντιγραφὴ τῶν ἐπιστολῶν δὲν εἶχε ποτὲ ὀλοκληρωθῆ ἢ ἀπὸ τὸ ὁποῖο εἶχαν χαθῆ τὰ τελευταῖα φύλλα. Πρέπει πάντως νὰ ἀποκλείσωμε τὸ ἐνδεχόμενον ὅτι ἡ ἀντιγραφὴ τοῦ τέταρτου μέρους ἐγινε ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ περιεχόμενον τοῦ τρίτου μέρους, ἐπειδὴ στὰ δύο αὐτὰ μέρη, ὅπως τὰ ζέρομε σήμερα, δὲν ἀπαντοῦμε διπλὰς ἀντιγραφὰς ἐπιστολῶν.

Στὸ φ. 63^r, ὕστερα ἀπὸ ἐπίτιτλο κόσμημα, ἀκολουθεῖ ἡ ἐπιγραφὴ: *Ἐπιστολαὶ τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Βασιλείου τοῦ Μεγάλου*. Στὴ σημερινή

1. Ὁ τίτλος του στὸ χφ K 31 εἶναι, ὅπως εἶδαμε, *Εἰς τὸν βασιλέα περὶ τῶν ζῴων*. Πρβ. καὶ τοὺς στ. 24-25 (L-D) τοῦ ἴδιου ἔργου: *Ποῖος γὰρ ἄλλος προσφνῆς μᾶλλον φόρος / ἄνακτι, πατρὸς Αὐσονόρχου φιλιτάτω; καὶ τοὺς στ. 83-84 (L-D): Τούτου, βασιλεῦ, τὸν πολὺν ζώοις βίον, / ἀεὶ νεοργῶν καὶ κρατῶνων τὴν φύσιν ... κλπ.*

2. *Οὐκοῦν πρὸς ἡμᾶς τόνδε τὸν πέπλον δίδου,
χιτῶν λογικῆ πρακτικῆς ἰστοουργίας
καὶ τῶν ὄλων ἄριστε κοσμητορ φίλων
περιστελεῖς γὰρ ἄνδρα γενναῖον, φίλον ...*

(ἔκδ. G. Wernsdorf)

3. Βλ. παραπάνω, σ. 323.

4. Ἡ ἀπώλεια αὐτὴ δὲν διακρίνεται στὴ σημερινὴ κατάστασι τῆς στάχωσης τοῦ χφ· φαίνεται ὅτι ἡ στάχωση αὐτὴ ἐγινε ὕστερα ἀπὸ τὴν ἀπώλεια τῶν φύλλων.

5. Βλ. καὶ ὑποσ. 3 καὶ 4 στὴ σ. 334.

6. Ὅπως ἔχω ἀναφέρει ἤδη (βλ. πῶς πάνω, σ. 323) τὰ ἔχνη τῆς ἀπώλειας αὐτῆς εἶναι σαφῆ στὴ σημερινὴ κατάστασι τῆς στάχωσης τοῦ χφ. Βλ. ἀκόμη καὶ ὑποσ. 5 καὶ 6 στὴ σ. 334.

του κατάσταση τὸ χφ Κ 31 μᾶς διασώζει συνολικὰ 78 ἐπιστολές¹, οἱ ὁποῖες μᾶς παραδίδονται μὲ τὴν ἀκόλουθη σειρά²: Τρίτο τμήμα τοῦ χφ (φφ. 63^r-97^v) ιI, CCCXXXV-CCCXL, CCCLI-CCCLVI, CCCXLIX-CCCL, CCCXLVI-CCCXLVIII, CCCXLV, CCCXLII, CCCXLI, CCCXLIV, CCCXLIII, XL-XLI, IV, IX, CXL, CLXXIII, XXXIV, XXVII, XXX, CXXXVIII, CCLXVIII, CLXXXII, XXXI, CXLVI, CLXVIII, CLVII-CLVIII, CCLXXXII, CCCXXXIV, V-VI, CXII, LXI, LXVI, LXXX, CXCVII, CCLX-XIX, CCLXXX, CXI, XC, CCXIV, LXIV, XXXVIII, CCXXXVI, XXVIII, CCVII, CCX, CCXCIII, CL³, CCCXIII⁴, LVI, CCCXXIII, CXLVII, CCCIV, XXXIII⁵. Τέταρτο τμήμα τοῦ χφ (φφ. 98^r-118^v) CCXXI⁶, CCXX, CCXXX, CCV CCLXIV, CCLXVII, CXXIX, CXCIX, CCXVII⁷.

Μεταξὺ τῶν ἐπιστολῶν CCLXVII καὶ CXXIX (φ. 111^r) τὸ χφ περιλαμβάνει καὶ μία ἐπιστολὴ ποὺ δὲν ὑπάρχει στὸ ἐκδεδομένο Corpus τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Μεγάλου Βασιλείου. Ὅπως ἄλλωστε οἱ περισσότερες ἀπὸ τὶς ἐπιστολές στὸ χφ, καὶ ἡ ἐπιστολὴ αὐτὴ δὲν ἔχει τίτλο, ἀπευθύνεται ὅμως, ὅπως μπορούμε νὰ συμπεράνωμε, στὸν Ὀπτιμο, ἐπίσκοπο Ἀντιοχείας Πισιδίας⁸. Ἡ

1. Ἀπὸ τὶς ἐπιστολές αὐτές οἱ 77 ἔχουν ὡς ἀποστολέα ἡ παραλήπτη (ἐπιστολές Ἰουλιανοῦ καὶ Λιβανίου) τὸν Μέγα Βασίλειο. Μᾶς παραδίδεται ἐπιπλέον καὶ μία ἐπιστολὴ ἡ ὁποία δὲν ἀπευθύνεται στὸν Μέγα Βασίλειο—κάνω ἰδιαιτέρο λόγο πιὸ κάτω—καὶ ἡ ὁποία ἐκδίδεται στὸ Corpus τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Λιβανίου.

2. Οἱ ἐπιστολές τοῦ Μεγάλου Βασιλείου μᾶς παραδίδονται μὲ διαφορετικὴ σειρά στὰ χφφ ποὺ ἀποτελοῦν τὴ χειρόγραφη παράδοσή τους. Ἡ ἔκδοσις ὅμως τῶν ἐπιστολῶν ἀκολουθεῖ χρονολογικὴ διάταξη, ὅπως καθορίστηκε ἡ διάταξη αὐτὴ ἀπὸ τὸν Βενεδικτῖνο μοναχὸ Dom Maran. Βλ. Saint Basile, Lettres, ἔκδ. Y. COURTONNE (Coll. G. Budé), τ. I, Παρίσι 1957, σ. XIV-XX καὶ σ. XXII. Ἐς σημειώσω ἀκόμη ὅτι στὸ χφ Κ 31 ἀριθμοῦνται μόνο οἱ δεκατρεῖς πρῶτες ἐπιστολές (α'-ιγ').

3. Ἡ ἐπιστολὴ CL ἀρχίζει στὸ φ. 96^r. Συνεχίζεται καὶ καταλαμβάνει ὀλόκληρο τὸ φ. 96^v, χωρὶς ὅμως νὰ ὀλοκληρώνεται. Τὸ κείμενό της, στὴ σημερινὴ κατάσταση τοῦ χφ, τερματίζεται στὴ φράση ἀπελθὼν ἐπώλησεν ἑαυτοῦ πάντα τὰ ὑπάρχοντα (S. Basile, Lettres, ὁ.π., τ. II σ. 74 § 3, στ. 19).

4. Ἡ ἐπιστολὴ CCCXIII μᾶς παραδίδεται ἀκέφαλη. Τὸ φ. 97^r ἀρχίζει μὲ τὴ φράση καὶ ἡ τῶν πραγμάτων ἐπιδέχεται φύσις (S. Basile, Lettres, ὁ.π., τ. III, σ. 188, στ. 27).

5. Ἡ ἐπιστολὴ XXXIII μᾶς παραδίδεται ἑλλιπὴς στὸ τέλος. Τὸ κείμενό της τερματίζεται στὸ τέλος τοῦ φ. 97^v μὲ τὴ φράση καὶ παρὰ σοῦ τινα εὐρέσθαι (S. Basile, Lettres, ὁ.π., τ. I, σ. 76, στ. 7).

6. Ἡ ἐπιστολὴ CCXXI μᾶς παραδίδεται ἀκέφαλη. Τὸ φ. 98^r ἀρχίζει μὲ τὴ φράση μακρὰν ταῦτα διαπορθμεύσας (S. Basile, Lettres, ὁ.π., τ. III, σ. 5, στ. 4).

7. Τὸ κείμενο τῆς ἐπιστολῆς CCXVII, ποὺ μᾶς διασώζεται κολοβή, τερματίζεται (τέλος φ. 118^v) μὲ τὴ φράση οὕτω δεκτοῦς εἶναι τῇ τοῦ ἀγαθοῦ κοινωνία (S. Basile, Lettres, ὁ.π., τ. II, σ. 215 § 81, στ. 16).

8. Στὸν Ὀπτιμο ἀπευθύνεται καὶ ἡ CCLX ἐπιστολὴ τοῦ Μεγάλου Βασιλείου, ποὺ

ἐπιστολὴ αὐτὴ ἐκδίδεται στὸ Corpus τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Λιβανίου¹.

Ὅπως ἀνεφερα ἤδη, οἱ περισσότερες ἀπὸ τίς ἐπιστολές τοῦ Μεγάλου Βασιλείου μᾶς παραδίδονται στὸ χφ K 31 (καὶ στὸ τρίτο καὶ στὸ τέταρτο τμήμα του) χωρὶς τίτλο. Οἱ δύο ἀντιγραφεῖς ἔχουν ἀφήσει κενὰ διαστήματα γιὰ τὴν ἀναγραφὴ τῶν ὑπόλοιπων τίτλων, ποὺ φαίνεται ὅτι δὲν ὑπῆρχαν καὶ στὰ πρότυπά τους. Οἱ ἐπιστολές τέλος ποὺ μᾶς ἔχουν παραδοθῆ μετὰ τοὺς τίτλους των εἶναι οἱ ἀκόλουθες:

I (φ. 63^r): Εὐσταθίῳ φιλοσόφῳ ἀπὸ Ἀντιοχείας πρὸ τοῦ πρεσβύτερον κατασταθῆναι· CCCXV (φ. 63^v): Λιβανίῳ σοφιστῆ· CCCXL (φ. 65^r): Λιβάνιος Βασιλείῳ· CCCLI (φ. 65^r): Βασίλειος Λιβανίῳ· CCCLII (φ. 65^v): Λιβάνιος Βασιλείῳ· CCCLIII (φ. 65^v): Λιβανίῳ Βασίλειος· CCCLIV (φ. 65^v): Βασιλείῳ Λιβάνιος· CCCLV (φ. 65^v): Λιβάνιος Βασιλείῳ· CCCLVI (φ. 65^v): Βασίλειος Λιβανίῳ· CCCXLIX (φ. 66^r): Λιβάνιος Βασιλείῳ· CCCL (φ. 66^r): Βασίλειος Λιβανίῳ· CCCXLVI (φ. 66^r): Λιβάνιος Βασιλείῳ· CCCXLVII (φ. 66^v): Λιβάνιος Βασιλείῳ· CCCXLVIII (φ. 66^v): Βασίλειος Λιβανίῳ· XL (φ. 67^v): Ἰουλιανὸς (κενὸ) τῷ Μεγάλῳ Βασιλείῳ· XLI (φ. 68^r): Βασίλειος Ἰουλιανῷ· XXXIV (φ. 72^r): Εὐσεβίῳ ἐπισκόπῳ Σαμοσατων πρεσβύτερος ὢν διὰ τὴν Ταρσὸν ἐπιβουλευομένην· XXXVIII (φ. 82^r): Τοῦ Μεγάλου Βασιλείου θεολογικωτάτῃ ἐπιστολῇ περὶ οὐσίας καὶ ὑποστάσεως διακρίσεως + τῷ Νύσσης Γρηγορίῳ καὶ ἀδελφῶ²· CCXXXVI (φ. 85^v): Ἀμφιλοχίῳ ἐπισκόπῳ περὶ γραφικῶν ζητημάτων· XXVIII (φ. 90^r): Τῇ ἐκκλησίᾳ Νεοκαισαρείας παραμυθητικῇ· CCVII (φ. 91^v): Τοῖς κατὰ Νεοκαισάρειαν κληρικοῖς.

Γ'. ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΜΑΝΟΥΗΛ ΦΙΑΛΗ

K 31, φ 38^v:

I

*Ἢ τὰς πύλας κλείσασα τῆς ἁμαρτίας,
καὶ τὰς πύλας δεῖξασα τῆς σωτηρίας,*

χρονολογεῖται μετὰ πιθανότητα στὰ 377. Βλ. Saint Basil, The Letters, by B. J. DEFERRARI (The Loeb Classical Library) τ. IV, Λονδίνο, ἀνατ. 1950, σ. 48, ὑποσ. 1.

1. Βλ. Libanius, ed. R. FOERSTER, XI, Λιψία 1921, σ. 561, ἀρ. ,αφμδ' (1544). Εὐχαριστῶ θερμὰ καὶ ἀπὸ τῆ θέσης αὐτῆ τὸν π. J. Darrouzès καὶ τὴν δ. Δ. Παπαχρυσάνθου γιὰ τὴν πληροφορία τους ὅτι ἡ ἐπιστολὴ αὐτὴ ἐκδίδεται στὸ Corpus τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Λιβανίου.

2. Ὁ τίτλος ἔχει ἀντιγραφῆ ἀπὸ διαφορετικὸ χέρι στὸ διάστημα ποὺ εἶχε ἀφεθῆ κενὸ κατὰ τὴ διάρκειά τῆς ἀντιγραφῆς.

εὐσπλαγχνίας ἀνοιξον ἡμῖν τὰς πύλας,
 πόλις Θεοῦ πάναγνε καὶ φωτὸς πύλη.
 Χαίροις, Θεοῦ σκήνωμα καθηγησιμένον·
 ἡ χαρὰ γὰρ ἄνωθεν ἐκ σοῦ, Παρθένε,
 ἐπεβραβεύθη πᾶσι τοῖς κράζουσί σε,
 ὡς ἐν γυναιξὶν εὐλογημένη πάσαις,
 ἄμεμπτε, σεμνή, παμβασιλὶς τυγχάνεις.

5

2

Τῶν ὑπὲρ ἡμᾶς ὁ γλυκασμὸς ἀγγέλων,
 ἡ χαρὰν ἐκβλύζουσα τοῖς λυπουμενοῖς,
 τῶν Χριστιανῶν ἡ κραταῖα προστάτις,
 μήτερ Θεοῦ πάναγνε, σεμνή Παρθένε,
 ἀντιλαβοῦ μου κατὰ τόνδε τὸν βίον,
 καὶ βασάνων ῥῶσαί με τῶν αἰωνίων.